

MUSÉE BALZAC
Château de Saché

БАЛЬЗАК ПАНІ ГАНСЬКА ТА УКРАЇНА

У час, коли весь Європейський Союз надає свою повну підтримку Україні перед лицем російської агресії, музей Бальзака - замок Саше висловлює свою солідарність із українським населенням, нагадуючи про особливі зв'язки, які Оноре де Бальзак встановив із цією територією на рубежі 1840-х років.

З тією ж думкою, департамент, якому належить пам'ятник, вирішив прикрасити його кольорами українського прапора на весь сезон 2022 року.

Іноземка, читачка Бальзака в Україні

Оноре де Бальзак (1799-1850) досяг перших літературних успіхів на початку 1830-х років не тільки у Франції, а й у країнах, де франкомовне населення, а також просто франкофіли, поглинали новинки французької літератури.

Єва Ганська (1803-1882), в дівочтві Жевуська, походила з польської дворянської сім'ї, де французька була мовою культури. Після шлюбу з Вацлавом Ганським у 1819 році вона переїхала в Україну, до замку Верховня, розташованого за 150 км на південний захід від Києва. У лютому 1832 року, після прочитання *Шагреневої шкіри*, вона написала Бальзаку листа за підписом "Іноземка", відправленого із Одеси. Вона дорікнула його в тому, що він забув про тонкість почуттів та вишукані нюанси жіночих характерів, зображених у його ранніх *Сценах приватного життя*. Заінтригований листом, в якому не було зазначено адресу, Бальзак опублікував оголошення в "La Gazette de France", щоб з'ясувати особистість цієї таємничої читачки. З цього моменту розпочалося довге листування між Бальзаком та "пані Ганською".

Пані Ганська,
літографія, 1856, Жан Жигу,
колекція музею Бальзака.

У листі, написаному на початку їхніх стосунків, Бальзак описує їй замок Саше, одне зі своїх улюблених місць перебування, та уявляє собі ще невідому йому Україну, як таку саму відокремлену територію, що й Турень:

Ви питали мене про замок Саше. Саше - це залишки замку на річці Індр, в одній із найчудовіших долин Турені. [...] Я завжди приїжджаю сюди, щоб поміркувати над наступною серйозною роботою. Небо тут таке чисте, дуби такі гарні, тут такий повніший покій. [...] Але жодної жінки, жодної можливої балаканини, це як ваша Україна, за виключенням вашої музики та літератури.

(Бальзак пані Ганській, кінець березня 1833).

Зародження історії кохання

Бальзак та пані Ганська вперше зустрілися у Невшателі у вересні 1833 року. Письменник повертається до Парижа 1ого жовтня. Але 24 грудня знову їде зустрітися з графинею в Женеві, де вона гостює у свого чоловіка. Він приносить їй рукопис *Євгенія Гранде* як різдвяний подарунок. Бальзак проводить у Женеві увесь січень 1834 року, в роботі над рукописом *Серафіта*, і 26 січня стає для нього «незабутнім днем»¹. На згадку про перші проведені разом моменти Бальзак дарує пані Ганській другий рукопис у дуже оригінальній палітурці, виконаній Жак-Фредеріком Спахманном². Для палітурки він використав шматок сірої тканини і чорний атлас, узятий із сукні, в якій пані Ганська була того самого дня 26 січня 1833 року.

На початку 1842 року Бальзак дізнається про смерть Вацлава Ганського. Письменник одразу ж замислюється зробити графині пропозицію. В 1843 році вони зустрічаються знову, на цей раз в Санкт-Петербурзі, а влітку 1845 року, він відвозить її та її дочку Анну до Турені, щоб ознайомити їх із краєм: оскільки Жан Маргонн у цей час не був у Саше, вони не змогли зупинитися в долині Індра. Але у 1846 році, Бальзак мріє купити для себе та для пані Ганської резиденцію в Турені. Він зупиняється на кілька днів в Саше у Жана Маргонна, який між двома партіями у трик-трак радить йому купити замок Монконтур у Вувре. Через два місяці Бальзак остаточно відмовляється від цього проекту та купує приватний маєток на вулиці Фортюне у Парижі, щоб оселитися там разом із графинею. Вона приїжджає до Парижа інкогніто з лютого по травень 1847 року. Бальзак вкладає багато часу в облаштування свого нового будинку. Але у вересні 1847 року письменник їде в Україну, щоб уперше надовго затриматися у Верховні, у пані Ганської.

Бальзак в Україні

Оноре де Бальзак розповідає про свою першу подорож в Україну в "Листі про Київ", незакінчену та не опубліковану за життя автора розповідь, в якій він дає точну інформацію про маршрут, яким він слідував протягом тижня, і розповідає про свої враження про території, які він відвідав та їх населення. Він також описує свої експерименти з екзотичними засобами пересування, такими як *кибитка* (плетений візок), яка везла його з Радзівіллува до Бердичева, та *буда* (довгастих кошик на жердині, який везли на чотирьох колесах) з Бердичева до Верховні:

¹ Вираз зазначений на посвяті рукопису «Батько Горіо» рік по тому.

² Цей надзвичайно символічний предмет зберігається, як і більшість рукописів Бальзака, у бібліотеці Інституту Франції, у колекції, подарованій віконтом Спельберхом де Ловенжулем у 1905 році.

*[...] я виїхав о другій годині в єврейській буді. Та я побачив справжні степи, адже Україна розпочинається у Бердичеві. Все, що я бачив раніше, було нічим. **То була пустеля, царство пшениці. То був луг Купера та його тиша. Але саме тут починається гумус України, чорна та жирна земля глибиною п'ятнадцять метрів, а часто й більше, яку ніколи не копять і де завжди сіють пшеницю.***

Після повернення Париж у лютому 1848 року Оноре де Бальзак зберігає спогади про незабутній час, що він провів в Україні. Перебуваючи в Саше у червні того ж року, він із ностальгією згадує свою подорож в листах до пані Ганської:

*Ми гуляємо та граємо у віст; обідаємо о 10 годині, вечеряємо о пів на шосту, граємо після обіду та після вечері, ось як ми вбиваємо час, **наше життя, повністю схоже на життя у Верховні, але без трьох дорогих мені Салтимбанків³**, так що ви можете оцінити різницю.*

(Бальзак до пані Ганської, Саше, 6 червня 1848 р.)

Наприкінці свого перебування у Саше Бальзак почав відчувати перші симптоми серйозної хвороби серця. Але у вересні він знову приєднався до пані Ганської в Україні, де пробув цього разу півтора роки. Бальзак хоче одружитися з графинею, але вона вагається. Закон зобов'язує її продати своє майно, тому що в Російській імперії дружина іноземця може зберегти своє багатство лише за рішенням царя. Нарешті, пані Ганська вирішує передати свої землі дочці Анні, і в березні 1850 виходить заміж за Бальзака в церкві Святої Варвари в Бердичеві, стаючи мадам де Бальзак.

У травні 1850 року Бальзак, дуже хворий, повернувся до Парижа разом із дружиною. Він помер 18 серпня у своєму приватному особняку на вулиці Фортюне. Єві де Бальзак довелося мати справу з боргами письменника, з якими вона поступово розплатилася, забравши значні кошти з України та користуючись гонорарами Оноре де Бальзака завдяки тому, що організувала перевидання його творів. У 1854 році на знак останньої подяки вона встановила бронзове погруддя Бальзака роботи Давида д'Анже на могилі свого покійного чоловіка на цвинтарі Пер-Лашез. Після його смерті в 1882 році вона була похована в тій же могилі разом зі своєю дочкою Анною та зятем Жоржем Мнішеком, щоб *салтимбанки* возз'єдналися назавжди.

³ Бальзак, пані Ганська, її дочка Анна та її зять Жорж Мнішек використовували цей термін, що підкреслює близькість їх відносин, називаючи так себе у листах один до одного, запозичив це слово з п'єси «Les Saltimbanques» (дослівно - «Бродячі акробати») Т. Дюмерсана та Ш. В. Варена (1838). Кожен з них мав свій псевдонім із цієї п'єси: Більбоке (Бальзак), Атала (пані Ганська), Зефірін (Анна) і Грінгале (Жорж).